

för allt kan vara av intresse för den som i likhet med bokens artikelförfattare funderar på att ägna herrnhutismen mer ingående studier. Boken sammanfattar det rådande forskningsläget, och förtjänstfullt nog i flera skandinaviska länder. Nu återstår det att följa upp forskningsansatserna. Material saknas inte, och det globala aktörsperspektiv som skisseras är både angeläget och gångbart i dagens forskningsdiskussioner. Forskning med detta perspektiv och material kan komma att ge ökad förståelse om kopplingar mellan Skandinavien och andra kulturkretsar under 1700-talet.

Johannes Ljungberg

Gunnar Artéus, *Anna Maria Lenngren: Ett kvinnoliv* (Stockholm, Carlssons förlag, 2018). 128 s.

Små behändiga biografier över 1700-talets kulturpersonligheter borde det finnas fler av. Det är en utmärkt genre att nå ut med till en större publik. När personen kunnigt sätts in i historiska, ekonomiska, politiska, sociala, religiösa och kulturella ramar öppnar sig en hel värld, som utifrån ett personligt perspektiv kan bli överskådlig och begriplig. Just en sådan bok är Gunnar Artéus, *Anna Maria Lenngren. Ett kvinnoliv* (2018), från Carlssons bokförlag, samma förlag som 2011 utgav Torkel Stålmårcks *Anna Maria Lenngren: Granris och blåklint*.

Artéus är historiker av facket, med särskild inriktning på 1700-talet. Att han har militärhistoria som specialitet märks egentligen bara när han, liksom i förbigående, hävdar att "den yttersta makten i riket under Anna Marias tid faktiskt inte låg hos den frihetstida riksdagen eller de gustavianska kungarna utan hos militären" (17). I förordet talar han om sitt starka engagemang för Lenngrens liv och verk, men bekänner att han funnit det svårt att skriva om en kvinnas liv.

Läsaren får i Artéus volym allt serverat på 128 sidor – inklusive en lista med referenser. Det lilla formatet kräver stark disciplin och klar disposition, vilket författaren uppnår ganska väl. Boken inleds med tre kortare kapitel om tidens Sverige, om Lenngrens livsöde och om hennes vänner. Författarskapet, läst främst ur personhistorisk synvinkel, får ett långt kapitel dominerat av debatten kring dikten "Några ord till min k. Dotter" och frågan om Lenngrens kvinnosyn – om hon på allvar vänder sig mot kvinnors intellektuella ambitioner och verkligen menar "Med läsning öd ej tiden bort/Vårt kön så föga det behöver". Efter att ha gått igenom över ett dussin inlagor som sträcker sig från den ena ytterligheten till den andra kommer Artéus märkligt nog fram till att slutsatsen är given. Enligt honom är Agneta Pleijels och Sven Delblancs "fräscha nytolkningar" av Lenngrens kvinnosyn därför "tänkvärda" men "obehörliga". En besynnerlig antiklimax. Undrande ställer jag mig också till varför Artéus, delvis under protest, uppställer fyra kriterier på "stor" poesi, där han menar att Lenngrens bara lever upp till ett, det stilistiska, men ändå beskriver den som unik i sin kombination av humor, intelligens och realism.

Volymen avslutas med fem sidor om "människan" Lenngren, vilket avslöjar hur magert det begränsade källmaterial som Artéus haft till sitt förfogande: vittnesbörd från Nils von Rosenstein och Frans Michael Franzén, ett fåtal brev och det han kunnat utläsa ur hennes dikter. Ändå är det i detta slutkapitel han förmedlar sitt samlade intryck av en gestalt präglad av humor och värme, godhet, intelligens och stark självkänsla.

Det är ingen radikalt ny eller annorlunda bild av Lenngren och hennes tid som träder fram. Artéus har läst, läst på och förmedlar. Men hellre än de gängse förklaringarna av Lenngrens preferens för ett anonymt författarskap (kvinnlig tvekan inför offentligheten och en konstitutionell blyghet) och som komplement till Agneta Pleijels observation att

anonymiteten var en förutsättning för att fritt kunna skriva kritiskt och fräckt, vill han betona en överkänslighet hos Anna Maria Lenngren för kritik.

Bokens styrkor och svagheter är, som så ofta, två sidor av samma mynt. Det personliga engagemanget är en förutsättning för att skriva en bok som denna, men att Lenngren hela tiden kallas Anna Maria skapar en artificiell och problematisk närhet. Författaren motiverar det med att "det passar mycket väl, ja, naturligt, i ett modernt språkbruk" (9). Risken är dock att det moderna språkbruk han hänvisar till, och förstärker, är konventionen att kalla manliga författare vid efternamn och kvinnliga vid förnamn, som med Strindberg och Selma, vilket var gängse förr.

Samhällets hierarkier under 1700-talet beskrivs av Artéus som "ett tydligt utvecklat klassamhälle" (13). Det förklarar ett äldre samhällsskick för en nutida läsare och understrekar att nya grupper formeras och begrepp som medelklass lanseras. Men i talet om "den proletära klassen" överväger det anakronistiska intrycket. Dels introduceras begreppet proletär kring 1840 och blir vanligare framåt sekelskiftet 1900, dels är det knappast något som dagens läsare lätt relaterar till.

Artéus är inte omedveten om sin språkliga balansgång mellan då, nu och tiden däremellan. Han ursäktar sig ibland för otidsenliga eller mer personliga tolkningar. Det får väl tillåtas en författare. Ändå undrar jag om han alltid ser konsekvenserna av sina val.

En liten bok kan inte förklara allt, det vore för mycket begärt. Lenngren förtjänar uppmärksamhet och jag är övertygad om att denna volym kan sprida kunskap och väcka intresse för henne, både som författare och person. Det är gott nog. Men varför inte dessutom läsa Lars Ellerströms *En ironisk historia. Från Lenngren till Lugn* (2005) och den utmärkte danske poeten Eske Mathiesens volym *Fru Lenngren: Gendigtningar* (2001). Den som önskar fler röster i kören kan söka sig till Svenskt

biografiskt lexikon (Magnus von Platen), Nationalencyklopedin (Ebba Witt-Brattström), Litteraturbanken (Lotta Lotass) eller Svenskt översättarlexikon (Torkel Stålmarch) samt glädja sig åt de tecken på Lenngrens aktualitet som utgörs av Agneta Pleijels presentation i *Litteratur för amatörer* (2012) och Mats Malms i *Poesins röster* (2011). Och gå gärna med i det nybildade Lenngrensällskapet!

På textens sista rad erkänner Artéus att han under arbetet blivit lite förälskad i sitt objekt. Det är avväpnande – och lite smittande. Jag som inte alltid haft så lätt för Lenngren, även om jag beundrar hennes skarpa penna, är tacksam för denna koncentrerade presentation av en sympatisk helhetsbild.

Elisabeth Mansén

Thomas Bredsdorff & Søren Peter Hansen (red.): *Det lange lys – 2000-tals spørsmål, 1700-tals svar* (København: U Press, 2017). 300 s.

Kan 1700-tallet levere svar på de spørsmål, der omgiver vores moderne, nordiske samfund i 2000-tallet? Rækker oplysningens lange lys ind i vore dages samfund? Lever vi stadig blandt produkter af oplysningstiden? Sådanne spørsmål har Søren Peter Hansen og Thomas Bredsdorff i samarbejde med Dansk Selskab for 1700-talsstudier søgt svar på med antologien *Det lange lys – 2000-tals spørsmål, 1700-tals svar*. Resultatet er en spændende og broget oplysningsantologi, hvor begejstringen for oplysningens nordiske udformning såvel som troen på dens varige indflydelse på vores samfund i dag tydeligt mærkes. Femten fortrinsvis danske bidragsydere har således med udgangspunkt i nutidens store og små spørsmål skrevet en række spændende historier, analyser og fund fra det nordiske 1700-tal. Som en ekstra kvalitet er bogen ydermere illustreret med en flot fotoserie af Ole Akhøj fra den danske